

حقوق و قوانین روستایی

(جلد اول)

مؤلفین:

سید عارف موسوی (دانشجوی دکتری دانشگاه پیام نور)

مصطفی طالشی (دانشیار گروه علوم جغرافیایی دانشگاه پیام نور)

سرشناسه : موسوی، سیدعارف، ۱۳۵۶ -
 عنوان قرارداد: ایران، قوانین و احکام
 عنوان و نام پدیدآور : حقوق و قوانین روستایی/ مولفین سیدعارف موسوی، مصطفی طالشی
 مشخصات نشر : تهران : ستایش حقیقت: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، انتشارات، ۱۳۹۲
 مشخصات ظاهری : ۲ج: نمودار
 شابک : دوره: ۴-۷۰۵۶-۶۰۰-۹۷۸؛ ۱-۱-۷۰۵۶-۶۰۰-۹۷۸؛ ۲-۸-۷۰۵۶-۶۰۰-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه
 موضوع : دهیاری -- قوانین و مقررات -- ایران
 موضوع : شوراهای روستایی -- قوانین و مقررات -- ایران
 موضوع : عمران، روستایی -- قوانین و مقررات -- ایران
 شناسه افزوده : طالشی، مصطفی، ۱۳۴۲ -
 شناسه افزوده : سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۲ ج ۷/م ۸۶/۳۹۲۲ HMK
 رده بندی دیویی : ۳۴۲/۵۵۰۹
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۶۰۸۳۴

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
 مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی

حقوق و قوانین روستایی (جلد اول)

ناشر: ستایش حقیقت

ناشر همکار: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور

مؤلفین: سید عارف موسوی - مصطفی طالشی

ویراستار: الناز رزندی

تاریخ چاپ: ۱۳۹۲

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۱۹۵۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۵۶-۰۱-۱

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار
۱۵	مقدمه مولفان
۱۷	فصل اول: کلیات و مفاهیم
۱۸	مقدمه
۱۸	معنای اصطلاحی حق
۱۹	تعریف علم حقوق
۱۹	تقسیمات علم حقوق
۲۲	مقررات
۲۲	لایحه
۲۳	قانون
۲۴	سلسله مراتب قوانین در نظام حقوقی ایران
۲۴	قانون اساسی
۲۴	قوانین عادی
۲۵	قانون مدنی
۲۵	قانون آیین دادرسی مدنی
۲۶	قانون جزا
۲۶	احکام و نظام نامه های قوه مجریه
۲۷	تصویب نامه
۲۷	اساسنامه
۲۷	آئین نامه
۲۸	بخشنامه
۲۹	نظام نامه
۲۹	دستورالعمل
۲۹	دستورهای فردی
۲۹	طرح
۳۰	پروژه
۳۱	فصل دوم: حقوق و قوانین روستایی

۳۲	مقدمه
۳۳	اهمیت و ضرورت توجه به قوانین و مقررات روستایی
۳۴	منابع قوانین و مقررات روستایی
۳۶	بررسی قوانین و مقررات روستایی نظام حقوقی پس از انقلاب
۳۷	بررسی نظام حقوقی تحول اداری و نقش دولت در روستا
۴۵	دولت محلی و حقوق روستایی
۴۹	فصل سوم: تحلیل حقوق و قوانین مدون روستایی
۵۰	مقدمه
۵۱	الف: حقوق و قوانین روستایی تا قبل از مشروطیت
۵۱	حقوق و قوانین روستایی قبل از اسلام
۵۱	۱- قوانین و مقررات روستایی در دوره ایلامیها
۵۲	۲- قوانین و مقررات روستایی در دوره مادها
۵۲	۳- قوانین و مقررات روستایی در دوره هخامنشیان
۵۳	۴- قوانین و مقررات روستایی در دوره اشکانیان
۵۴	۵- قوانین و مقررات روستایی در دوره ساسانیان
۵۵	حقوق و قوانین روستایی در دوره اسلامی
۵۶	۱- سلجوقیان
۵۷	۲- صفویان
۵۸	۳- قاجاریه
۶۱	ب: حقوق و قوانین روستایی از مشروطیت تا اصلاحات ارضی
۶۲	قانون انجمن‌های ایالتی و ولایتی
۶۳	قانون کدخدایی
۶۶	قانون عمران روستایی
۶۶	قانون تقسیمات کشوری (۱۳۱۶)
۶۷	قانون صندوق‌های تعاون روستایی
۶۷	قانون بنگاه عمرانی کشور
۶۸	قانون ازدیاد سهم کشاورزان
۶۸	قانون الغاء عوارض در دهات
۶۹	قانون اصلاح امور اجتماعی و عمران دهات
۷۱	قانون تشکیل شوراهای کشاورزی
۷۲	ج: حقوق و قوانین روستایی از اصلاحات ارضی تا انقلاب اسلامی

- اصلاحات ارضی
 ۷۴
 ۷۹ لایحه قانونی تشکیل انجمن های ده و اصلاح امور اجتماعی و عمران دهات
 ۸۴ قانون تشکیل انجمن ده و دهبانی
 ۸۷ قانون تشکیل خانه انصاف
 ۸۸ خانه فرهنگ روستایی
 ۸۸ **د: حقوق و قوانین روستایی پس از انقلاب**
 ۸۸ لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی نحوه واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران
 ۹۱ آیین نامه اجرایی لایحه قانونی اصلاح لایحه قانون واگذاری و احیاء اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران
 ۹۳ ضوابط واگذاری اراضی موضوع ماده ۳۱ آیین نامه اجرایی لایحه اصلاحی قانون واگذاری و احیاء اراضی
 ۹۴ ضوابط واگذاری اراضی موضوع ماده ۳۲ آیین نامه اجرائی لایحه اصلاحی قانون واگذاری و احیاء اراضی
 ۹۵ نقش هیأت های هفت نفره در اصلاحات ارضی
 ۹۹ قانون مجمع تشخیص مصلحت نظام در مورد اصلاحات ارضی
 ۱۰۰ قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشوری (۱۳۶۱)
 ۱۰۲ مراکز خدمات کشاورزی
 ۱۰۳ دهدار و دهداری ها
 ۱۰۴ طرح خانه همیار روستا
 ۱۰۷ شورای عمران و طرح تشکیل دفتر عمران روستا
 ۱۰۹ **فصل چهارم : قوانین و مقررات روستایی و برنامه های توسعه**
 ۱۱۰ مقدمه
 ۱۱۰ قانون اساسی
 ۱۱۲ سند چشم انداز توسعه
 ۱۱۳ چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی
 ۱۱۵ طرح آمایش سرزمین
 ۱۱۷ قوانین برنامه های عمران و توسعه روستایی در کشور
 الف: قوانین برنامه های توسعه روستایی از سال ۱۳۲۷ تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۵۶-۱۳۲۷)
 ۱۱۸ ۱- قانون برنامه عمرانی هفت ساله اول (۱۳۳۴ - ۱۳۲۷)
 ۱۱۸ ۲- قانون برنامه عمرانی هفت ساله دوم (۱۳۴۱-۱۳۳۴)
 ۱۱۹ ۳- قانون برنامه عمرانی پنج ساله سوم (۱۳۴۶-۱۳۴۱)

۱۲۰	۴- قانون برنامه عمرانی پنج ساله چهارم (۱۳۵۱ - ۱۳۴۷)
۱۲۱	۵- قانون برنامه عمرانی پنج ساله پنجم (۱۳۵۶- ۱۳۵۲)
۱۲۲	۶- قانون برنامه عمرانی پنج ساله ششم (۱۳۶۱-۱۳۵۷)
۱۲۴	ب:قوانین برنامه های توسعه روستایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی
۱۲۴	۱-قانون برنامه اول توسعه (۱۳۶۲- ۱۳۶۶)
۱۲۴	۲-قانون برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴- ۱۳۷۸)
۱۲۴	۳-قانون برنامه سوم توسعه (۱۳۸۲-۱۳۷۸)
۱۲۵	۴-قانون برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)
۱۲۶	۵-قانون برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۴-۱۳۹۰)
۱۲۶	ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجم توسعه کشور
۱۳۳	آیین نامه اجرایی ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه
۱۴۳	فصل پنجم : قوانین و مقررات طرح ها و پروژه های عمران روستایی
۱۴۴	مقدمه
۱۴۴	طرح ها و پروژه های دستگاه های اجرایی در نقاط روستایی
۱۴۴	طرح ها و پروژه های عمرانی وزارت نیرو
۱۴۹	طرح ها و پروژه های وزارت نفت
۱۵۰	طرح ها و پروژه های وزارت راه و شهرسازی
۱۵۱	طرح ها و پروژه های وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات
۱۵۱	طرح ها و پروژه های وزارت جهاد کشاورزی
۱۵۳	طرح ها و پروژه های وزارت کشور
۱۵۴	طرح ها و پروژه های بنیاد مسکن انقلاب اسلامی ایران
۱۵۵	طرح ها و پروژه های سایر دستگاه ها و نهادها
۱۵۶	طرح های توسعه روستایی در کشور
۱۵۶	طرح ساماندهی فضاها و مراکز روستایی کشور
۱۵۸	طرح های بهسازی، نوسازی و بازسازی بافت های روستایی
۱۵۸	طرح ساماندهی کالبدی سکونتگاه های روستایی
۱۶۰	طرح های هادی روستایی
۱۸۳	طرح بهسازی بافت با ارزش روستایی
۱۸۴	طرح ساماندهی کالبدی سکونتگاه های روستایی
۱۸۵	طرح نوسازی و بهسازی مسکن روستایی
۱۸۶	طرح صدور اسناد مالکیت اماکن روستایی

۱۸۷	طرح ایجاد نواحی صنعتی روستایی
۱۸۹	طرح بازسازی و نوسازی مناطق آسیب دیده روستایی
۱۹۰	طرح ساماندهی توسعه اقتصادی و اجتماعی فضاهای روستایی
۱۹۱	جایگاه قانونی بهسازی، نوسازی و بازسازی بافت‌های روستایی
۱۹۱	وظایف قانونی مراجع در بهسازی، نوسازی و بازسازی بافت‌های روستایی
	آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات
۱۹۴	شهرسازی و معماری کشور
	آیین‌نامه اجرایی تهیه و تصویب طرح‌های هادی روستایی بر اساس ماده هفتم اساسنامه بنیاد مسکن
۲۱۷	انقلاب اسلامی
۲۲۳	آیین‌نامه اجرایی تشکیل کمیسیون تغییر کاربری اراضی در طرح‌های هادی مصوب
۲۲۵	فصل ششم: قوانین و مقررات مربوط به اراضی روستایی
۲۲۶	مقدمه
۲۲۶	تقسیمات اراضی روستایی در کشور
۲۲۷	اهمیت مراتع در محیط جغرافیایی کشور
۲۲۹	قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها و اصلاحیه
۲۳۴	آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها
۲۴۰	دستورالعمل ماده ۱۰ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها
	دستورالعمل تعیین مصادیق تغییر کاربری غیرمجاز موضوع ماده ۱۰ قانون اصلاح قانون حفظ کاربری
۲۴۵	اراضی زراعی و باغ‌ها
۲۴۷	دستورالعمل نحوه تقویم و ارزیابی اراضی زراعی و باغ‌ها
۲۴۹	ضوابط تشخیص اراضی زراعی و باغ‌ها در خارج از محدوده شهرها، شهرک‌ها و طرح‌های روستاها
	قانون صدور اسناد مالکیت اراضی مشمول اصلاحات ارضی در روستاها و شهرهای مشمول قانون
۲۵۲	صدور
	آیین‌نامه اجرایی قانون صدور اسناد مالکیت اراضی مشمول اصلاحات ارضی در روستاها و شهرهای
۲۵۲	مشمول
۲۵۳	آیین‌نامه اجرائی صدور اسناد مالکیت اراضی کشاورزی
۲۵۵	قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی
۲۷۳	بند (م) ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه
۲۷۳	آیین‌نامه اجرایی بند (م) ماده ۱۹۴ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه
	قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای امر مسکن به شرکت‌های تعاونی
۲۷۶	مسکن و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی

آئین نامه اجرایی قانون منع فروش و واگذاری اراضی فاقد کاربری مسکونی برای امر مسکن به
شرکتهای تعاونی مسکن و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی

فصل هفتم: تفکیک و افراز اراضی روستایی

مقدمه

مقررات تفکیک زمین و نحوه استفاده از اراضی

ضوابط و مقررات طرح تفکیک اراضی

آیین نامه اجرایی تهیه، تفکیک و واگذاری زمین در روستاها

شرح خدمات تهیه طرح آماده سازی و تفکیک اراضی روستایی

نحوه واگذاری اراضی روستایی

نحوه واگذاری اراضی دولتی به دهیاری ها

دستورالعمل مقررات و ضوابط نحوه تشخیص حریم روستا مصوب ستاد مرکزی هیاتهای واگذاری و

احیاء اراضی و اصلاحیه های مربوط به آن

توافقنامه نحوه واگذاری زمین برای مسکن روستایی

ماده ۱۰۱ قانون شهرداری

فصل هشتم: نظارت بر ساخت و ساز در روستاها

مقدمه

ضوابط ساخت و ساز در طرح هادی روستایی

ضوابط احداث ساختمانهای مسکونی در طرح هادی

ضوابط احداث ساختمانهای تجاری در طرح هادی

ضوابط احداث ساختمان های صنایع کارگاهی

ضوابط مربوط به اصلاح معابر روستا در طرح هادی

ضوابط صدور پروانه ساختمانی در روستا

شناسنامه فنی و ملکی ساختمان

ماده ۱۰۰ قانون شهرداری

آیین نامه هماهنگی اقدامات عمرانی مؤسسات که خدمات آنها در داخل شهرها مستلزم حفاری معابر و

احداث تأسیسات می باشد

آیین نامه استفاده از اراضی، احداث بنا و تأسیسات در خارج از حریم شهرها و محدوده روستاها

آیین نامه نصاب اراضی قابل واگذاری به فعالیتهای مختلف در خارج از حریم شهرها و روستاها

بخشنامه مدیریت ساخت و سازهای روستایی

قانون منع احداث بنا در طرفین لوله انتقال گاز

آیین نامه منع احداث بنا در طرفین لوله انتقال گاز

فصل نهم: مقررات ملی ساختمان در روستا

۳۴۱

مقدمه

۳۴۲

قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان

۳۴۲

آیین نامه اجرایی قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان

۳۵۹

آیین نامه اجرایی ماده (۳۳) قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان

۴۱۱

سازمان و وظایف مرتبط با اراضی روستایی (مقررات ملی ساختمان)

۴۱۹

۱-وظایف و مسئولیت های وزارت جهاد کشاورزی (اداره امور اراضی) در رابطه با امور اراضی و منابع طبیعی

۴۱۹

۲-وظایف و مسئولیت های بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در رابطه با امور اراضی و منابع طبیعی

۴۲۱

اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

۴۳۱

آیین نامه اجرایی قانون اساسنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

۴۲۵

۳-وظایف و مسئولیت های سازمان ثبت اسناد و املاک در رابطه با امور اراضی و منابع طبیعی

۴۲۹

۴-وظایف و مسئولیت های دادستان کل کشور در رابطه با امور اراضی و منابع طبیعی

۴۳۲

قانون ثبت اسناد و املاک

۴۳۳

اثین نامه دفاتر اسناد رسمی در تنظیم اسناد و ثبت آن

۴۴۶

قانون تعیین تکلیف وضعیت ثبتی اراضی و ساختمانهای فاقد سند رسمی

۴۴۹

دستورالعمل نحوه صدور سند مالکیت جدید

۴۵۶

فصل دهم: امور ایمنی و مدیریت بحران

۴۶۳

مقدمه

۴۶۴

قوانین و مقررات در زمینه رویاروی با حوادث و سوانح غیر مترقبه

۴۶۵

قانون پیشگیری و مبارزه با خطرات سیل

۴۶۵

اثین نامه کمیسیون فنی تبصره ۲ ماده یک قانون پیشگیری و مبارزه با خطرات سیل

۴۶۵

قانون واگذاری ساختمانهای که در رابطه با سیل و زلزله در مناطق کشور احداث شده یا می شود

۴۶۶

اثین نامه شرایط واگذاری زمین به آسیب دیدگان از جریان سیل کشور

۴۶۶

قوانین و مقررات پس از زلزله خرداد ۱۳۶۹ منجیل و رودبار

۴۶۶

قانون تشکیل کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی

۴۶۶

اثین نامه اجرائی قانون تشکیل کمیته ملی کاهش اثرات بلایای طبیعی

۴۶۷

طرح جامع امداد و نجات کشور

۴۶۷

اثین نامه ستاد پیشگیری و مدیریت بحران در حوادث طبیعی و سوانح غیر مترقبه

۴۶۸

قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور

۴۷۱

آیین نامه اجرایی قانون تشکیل سازمان مدیریت بحران کشور

۴۷۹

۴۹۲-	مدیریت بحران در قانون برنامه پنجم توسعه
۴۹۴-	ماده ۱۰ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت
۴۹۵-	دستور العمل شیوه فعالیت و اداره پایگاه آتش نشانی روستایی
۵۰۳	فصل یازدهم: محیط زیست و پسماند روستایی
۵۰۴	مقدمه
۵۰۴	اصل ۵۰ قانون اساسی
۵۰۶	قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست
۵۱۵	قانون مدیریت پسماندها
۵۲۰-	آیین نامه اجرایی قانون مدیریت پسماندها
۵۲۹۸	آئین نامه توسعه فضاهای ورزشی در مناطق روستایی
۵۳۴	دستورالعمل و راهنمای ساخت واحدهای بیوکمپوست خانگی در مناطق روستایی کشور
۵۴۷	آیین نامه اجرایی بند (الف) ماده (۱۹۴) قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران
۵۵۱	منابع

پیشگفتار

وسعت عملکرد و وظایف نهادهای محلی در کشور و ارتباط بلا واسطه آنها با شاخصه های اصلی زیست روستایی ناگزیر مدیریت روستایی، نوآوری و شکوفایی در ایفای آن را به طور جدی وارد ساحت حقوقی نموده است، بدین لحاظ نیل به توسعه روستایی با توسعه حقوقی دارای ملازمه آشکاری است.

امروزه حجم وسیعی از قوانین و مقررات مربوط به روستا وجود دارد که در بسیاری از موارد، مجریان را در تشخیص ناسخ یا مسوخ بودن آنها دچار ابهام ساخته و در نتیجه موجب تشتت و تطور در شیوه اجرای قوانین و مقررات و تحمیل ضررهای زیادی به جامعه روستایی می گردد. کارکردهای مدیریت روستایی شامل کاهش تصدی گری دولت در حوزه های روستایی، تقویت بنیانهای کشاورزی و ترویج شیوه های بومی، اجرای قوانین و مقررات در سطح روستاها، پذیرش حاکمیت ملی بر پهنه سرزمینی، تامین خدمات عمومی، کاهش پیامد های حوادث غیر مترقبه، گسترش مشارکت های اجتماعی و فرهنگی مردم، حفظ امکانات زیر ساختی، جلوگیری از روند مهاجرت به شهرها، تقویت فعالیت های اقتصادی، بستر سازی شهرهای آینده، کنترل توسعه فیزیکی روستاها، حفظ اراضی کشاورزی و چشم اندازهای زیست محیطی در روستا است. همه این کارکردها با برخورداری از قوانین و مقررات روشن و شفاف با پذیرش همگانی جوامع محلی محقق می گردد.

بطور قطع زمینه سازی آشنایی هر چه بیشتر متولیان امور توسعه روستایی با ضوابط و مقررات قانونی و حدود و ثغور وظایف محوله، نقش غیر قابل انکاری در قانونمند شدن اجرای وظایف و رعایت حقوق روستاییان خواهد داشت و این امر تحقق نمی پذیرد مگر با پرداختن به امر خطیر آموزش؛ در این راستا مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور به عنوان مرجع هدایت و نظارت آموزش مدیریت نوین روستایی و ایجاد وحدت رویه و نظم بخشی به امور مدیریت روستایی اقدام به انتشار مجموعه حاضر نمود تا گامی هر چند کوچک در ارتقاء سطح آگاهی حقوقی دهیاران و شوراهای اسلامی روستا برداشته شود. بنابراین آنچه که عنوان شد این مجموعه مشتمل بر قوانینی است که ناظر بر امور مدیریت و توسعه

روستایی است و منبع و مآخذ ارزشمندی است که می تواند در اداره امور روستاها، مورد استفاده قرار گیرد، خاطر نشان می سازد آشنایی مدیران و مسئولان متولی امور در دولت و نهادهای عمومی و نیز اشخاص حقیقی و حقوق و تکالیف قانونی حاکم بر روابط فی مابین و تأثیرات بسزای آن بر اقتصاد و مدیریت جامعه روستایی ضرورتی انکار ناپذیر است.

در پایان ضمن قدردانی از مولفان مجموعه حاضر امید است این کتاب بتواند بخشی از مشکلات ناشی از در دسترس نبودن مجموعه قوانین مرتبط با امور روستایی را مرتفع و مقبول طبع و مورد استفاده دانش پژوهان محترم قرار گیرد.

محمد رضا بهاروند
رئیس مرکز مطالعات برنامه ریزی شهری و روستایی
سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور
زمستان ۱۳۹۲

مقدمه مولفان

قانون در معنی عام کلمه، به مجموعه قواعد عمومی الزام آوری گفته می‌شود که مصوب مقامات صلاحیتدار بوده و شامل تصویب نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها، نظامنامه‌ها و کلیه مسایلی است که به یکی از ابعاد جامعه می‌پردازد. هدف از وضع چنین قواعدی به نظم درآوردن دنیای متمدن و پیچیده کنونی، تقسیم وظایف و مسؤولیت‌ها و جلوگیری از تنش‌ها و کشمکش‌های احتمالی می‌باشد. بر این اساس، قانون در تنظیم مناسبات بین اجزای مختلف جامعه و نیز حکومت از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

تردیدی نیست که قانون برای عموم وضع می‌شود و اطلاع از آن شرط اجرا و رعایت قواعد وضع شده است. نمی‌توان قبول کرد که قانون فقط در دسترس قانونگذار و یا دستگاه‌های مجری و ناظر آن باشد. بنابراین اگر چه حقوق دانش مستقلی است و تفسیر حقوقی نیازمند برخورداری از دانش و تحصیلات مرتبط می‌باشد، اما این امر به آن معنا نیست که افراد فاقد تحصیلات حقوقی نیاز به آگاهی از قوانین و مقررات ندارند؛ بلکه هر کس باید از حداقل قوانینی که به کار و زندگی وی مربوط است، اطلاعات عمومی داشته باشد.

این فرضیه در مورد مدیران، کارشناسان، محققان، دانشجویان و متولیان امور روستایی نیز صادق است. بر این اساس قوانین و مقررات مربوط به امور روستا در جهت آشنایی بیشتر محققان، دانشجویان، مدیران و کارشناسان ذی‌ربط در استانداردها، فرمانداریها، بخشداریه‌ها و بویژه دهیاری‌ها و شوراهای اسلامی روستا، در یک مجموعه گردآوری شده است. گردآوری چنین مجموعه‌ای علاوه بر ایجاد آگاهی نسبت به آخرین قوانین و مصوبات مربوطه، امکان اصلاح قوانین و مصوبات معیوب، شناسایی قوانین معتبر، حذف قوانین فاقد اعتبار و نیز جلوگیری از متروک شدن قوانین را تسهیل می‌نماید.

با توجه به گسترش موضوعی قوانین روستایی، کتاب حاضر شامل بخشهای متنوعی از جمله قوانین، دستورالعملها، تصویب نامه‌ها، آیین نامه‌ها، اساسنامه‌ها و... مرتبط با امور روستایی می‌باشد، که به صورت دو جلد مجزا تهیه و تدوین گردیده است. همچنین لازم به یادآوری است در تدوین کتاب حاضر علاوه بر نگرش قوانین در حوزه اجرا رعایت سرفصل‌های مصوب وزارت

علوم تحقیقات و فناوری برای عنوان درس حقوق روستایی رشته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی نیز لحاظ گردیده است:

جلد اول در قالب ۱۱ فصل شامل فصول زیر است:

- ۱- کلیات و مفاهیم ۲- حقوق و قوانین روستایی ۳- تحلیل حقوق و قوانین مدون روستایی ۴- قوانین و مقررات روستایی و برنامه های توسعه ۵- قوانین و مقررات طرح ها و پروژه های عمران روستایی ۶- قوانین و مقررات مربوط به اراضی روستایی ۷- تفکیک و افزاز اراضی روستایی ۸- نظارت بر ساخت و ساز در روستاها ۹- مقررات ملی ساختمان در روستا ۱۰- امور ایمنی و مدیریت بحران ۱۱- محیط زیست و پسماند روستایی.

جلد دوم در قالب ۸ فصل شامل فصول زیر است:

- ۱- قوانین مدیریت روستایی (ساختار و تشکیلات- شوراهای اسلامی روستا- دهیاری ها)- امور مالی ۲- قوانین و مقررات منابع طبیعی ۳- قوانین و مقررات تعاون و مشارکت روستایی ۴- قوانین و مقررات بیمه های روستایی ۵- قوانین و مقررات میراث فرهنگی و گردشگری روستای ۶- قوانین و مقررات حمل و نقل و راه روستایی ۷- قوانین و مقررات آب و آبیاری ۸- سایر قوانین و مقررات.

مطالب این کتاب آن چنان که از فصول مطرح شده بر می آید، حاوی قوانین و مقررات روستایی است که در برنامه ریزی و مدیریت روستا حائز اهمیت بوده و می تواند راهنمای مناسبی برای مدیران و کارشناسان، حوزه روستایی بخصوص فرمانداران، بخشداران، دهیاران و شوراهای اسلامی روستا و همچنین پژوهشگران حوزه مطالعات روستایی از جمله دانشجویان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری مفید واقع گردد. امید است که مطالب این مورد بهره برداری علاقه مندان این حوزه قرار گرفته و خوانندگان آن با ارائه پیشنهادهای مؤثر خود کاستی ها را گوشزد نمایند. رفع این کاستی ها میسر نیست جز با راهنمایی علاقه مندان و پژوهشگران عزیز که امید است با یادآوری ها، در چاپ های بعدی کاستی های آن جبران شود.

مصطفی طالشی

سید عارف موسوی

زمستان ۱۳۹۳

فصل اول: کلیات و مفاهیم

www.ketab.ir

مقدمه

بررسی روند تاریخی جوامع انسانی برای ادامه حیات و روابط اجتماعی سالم و ایجاد نظم اجتماعی و رعایت حقوق و برقراری مناسبات اجتماعی در جنبه‌های مختلف زندگی حکایت از آن دارد که همواره جوامع بشری در طول تاریخ بی نیاز از قوانین و مقررات نبوده است. حتی گروه‌های اولیه انسانی و جوامع ساده نیز برای ادامه زندگی دارای نظم و نظام و قوانین و مقرراتی برای اداره‌ی خودشان بوده‌اند و به جرأت می‌توان گفت که نظم اولین قانون آسمانی است.

روشن است که ضرورت قوانین و مقررات با پیشرفت علم و دانش بشری و افزایش جصعیت و پیچیدگی روابط انسانی بیش از پیش اهمیت یافته است تا دولت‌ها و سازمانها و نهادهای اجتماعی بهتر بتوانند ماموریت‌ها و وظائف خود را به نحو مطلوب و کامل در اداره‌ی امور جامعه و بهبود وضع زندگی مردم انجام دهند این قوانین و مقررات نقش مهم و اساسی در ساماندهی زندگی اقشار مختلف جوامع انسانی در نواحی روستایی به عهده دارد. در کشور ما نیز در طول تاریخ قوانین و مقررات متعددی با توجه به سیاست‌های موجود دولت‌ها در اداره‌ی امور روستا تدوین شده است.

به دلیل اهمیت و ضرورت شناخت کلیات و مفاهیم حقوقی و قانونی در حوزه روستایی، در این فصل مختصر به بیان برخی تعاریف و مفاهیم مهم حقوقی و تقسیم‌بندی قوانین در نظام حقوقی ایران می‌پردازیم.

معنای اصطلاحی حق

اصلی‌ترین و مهم‌ترین موضوع قواعد حقوقی، حق است و ازاین‌رو، در علم حقوق صفهومی اساسی به‌شمار می‌رود. حقوق‌دانان تعاریف متعددی از حق کرده‌اند، از جمله اینکه حق عبارت است از توانایی و سلطه شخص بر خود یا دیگری یا یک شیء، به‌گونه‌ای که نظام حقوقی این سلطه را برای او به رسمیت می‌شناسد یا به او عطا می‌کند و دیگران را به احترام آن و دولت را به حمایت از آن ملزم می‌سازد (ساکت، ۱۳۷۱: ۴۴-۴۳).

همچنین دانشمندان و فیلسوفان سیاسی در این مورد نظرات گوناگونی ارائه داده اند. برخی از آنها اینچنین بیان شده است:

حق، امتیازی است که قانون به کسی می دهد و از آن پشتیبانی می کند (ساکت، ۱۳۷۱، ۴۵-۴۷). به عبارتی حق، یعنی قدرت، امتیاز، سلطه یا خواسته ای که قانون برای افراد می شناسد.

با توجه به آنچه گذشت، در تعریف حق می توان گفت: "توانایی است که حقوق هر کشور به اشخاص می دهد تا از مالی به طور مستقیم استفاده کنند یا انتقال مال و انجام دادن کاری را از دیگری بخواهند" (کاتوریان، ۱۳۸۰: ۲۵۷-۲۵۴).

تعریف علم حقوق

حقوق علم بررسی قواعد اجتماعی و سیر تحول این قواعد است. (نوربها، ۱۳۹۱: ۱۲). به عبارت دیگر حقوق علمی است که در باره روابط افراد یک جامعه با یکدیگر و با دولت و نهاد های دولتی آن کشور، و نیز روابط افراد یک کشور با افراد کشور های دیگر و دولت های دیگر، و همچنین روابط کشور ها و دولت های مختلف با یکدیگر و با مجامع و مراجع بین المللی بحث می کند.

تقسیمات علم حقوق

با توجه به تعریف اجمالی فوق، تقسیمات علم حقوق به شعب مختلف مشخص می گردد. حقوقدانان به فراخور مکتب های حقوقی مختلف، تقسیم بندی های متعددی از علم حقوق ارائه داده اند که ورود به جزئیات آنها در قالب این کتاب نمی گنجد. رایجترین تقسیم بندی که اغلب حقوقدانان ایرانی نیز آن را پذیرفته اند تقسیم بندی حقوق به دو شعبه عمده: "حقوق عمومی" و "حقوق خصوصی" است. تقسیم حقوق به دو گروه "حقوق عمومی" و "حقوق خصوصی" اگر چه سابقه ای کهن در حقوق رومی دارد ولی عمدتاً با گسترش دولت جدید رواج بیشتری یافته است. از جهت دیگر این دو به دو شاخه: حقوق داخلی و حقوق بین المللی تقسیم می شوند. با این حال چهار رشته کلی به شرح زیر می توان در علم حقوق تشخیص داد:

۱. **حقوق داخلی عمومی:** که درباره روابط افراد یک جامعه با دولت و نهاد های دولتی آن کشور، و نیز کیفیت گردش کار دستگاه های دولتی کشور گفتگو می کند.
۲. **حقوق داخلی خصوصی:** که در باره روابط افراد یک جامعه با یکدیگر بحث می نما ید.
۳. **حقوق بین المللی عمومی:** که درباره روابط کشور ها و دولت های مختلف با یکدیگر و مجامع و مراجع بین المللی و همچنین روابط افراد یک کشور با دولت های دیگر بحث می کند.
۴. **حقوق بین المللی خصوصی:** که در باره روابط افراد یک کشور با افراد کشور های دیگر گفتگو می کند.

امور مربوط به دستگاه حکومت، پارلمان، وصول مالیات های ارتش و سپاه، نیرو های انتظامی و امنیتی، دادگستری و نیز شهرداری های و دهیاری ها از جمله مسائل مربوط به حقوق داخلی عمومی و امور مربوط به به احوال شخصیه، مانند ازدواج و روابط زوجین، خرید و فروش و دادوستد های بین اشخاص از جمله مسائل مربوط به حقوق داخلی خصوصی محسوب می شوند. مهمترین رشته های حقوق داخلی عمومی شامل حقوق اساسی، حقوق اداری، حقوق کیفری، مالیه عمومی، و مهمترین رشته های حقوق داخلی خصوصی عبارت از حقوق مدنی، حقوق بازرگانی صنعتی، حقوق کار، و نظایر آن می باشند.

موضوع حقوق اساسی، تشکیلات عمومی دولت و قوای اساسی مملکت شامل قوه مقننه، مجریه و قضائیه، و اصول و وظایف اختیارات و روابط آنها با یکدیگر، و حقوق و تکالیف مردم در برابر آنها و بالعکس است. ضمناً اصول مربوط به تقسیمات اداری کشور و اختیارات، هدف ها و وظایف هر یک از تقسیمات عمده مذکور از جمله شهرها، شهرداری ها، روستاها و دهیاری ها در حقوق اساسی (و در قانون اساسی هر کشور) مورد بحث واقع می شود.

موضوع حقوق اداری طرز کار سازمان های دولتی و تقسیمات مختلف کشوری، و روش اداره روستاها، بخش ها، شهرها، شهرستان ها و استان هاست.

حقوق کیفری درباره جرائم و مجازات ها و نحوه عمل دادرها و دادگاه ها و کیفیت رسیدگی و صدور رای و اجرای آرای صادره بحث می کند و موضوع مالیه عمومی و مقررات مربوطه به اداره امور اموال عمومی و درآمد ها و هزینه های دولتی، روش تشخیص و وصول مالیات ها، تنظیم و تصویب بودجه و کیفیت نظارت بر امور مالی کشور می باشد (هاشمی، ۱۳۷۱: ۴-۳).